

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลวังแดง อำเภอตรอน จังหวัดอุดรธานี

อดีตชุมชนตำบลวังแดง

ชาวบ้านบางคนเล่าย้อนอดีตว่า สมัยก่อนรายได้้นอกจากขายข้าวแล้ว ยังมีรายได้จากการขายข้าวลงเรือมอญตามลำน้ำน่าน และหากปีไหนน้ำมากท่วมที่นาเสียหายชาวบ้านในชุมชนวังแดงจะไปรับจ้างเก็บถั่วเหลืองหรือเก็บพริกที่ชุมชนอื่น ชุมชนวังแดง อยู่ด้วยการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก รู้จักปรับตัวและมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างที่ได้อีกเล่าในข้างต้น หากน้ำท่วมยังสามารถหาช่องทางยังชีพด้วยการรับจ้าง ขณะที่บางปีน้ำหลาก ชาวบ้านจะรู้ว่าปีนั้น ข้าวในนาจะงามมาก เนื่องจากได้ปุ๋ยที่มาจากน้ำและปลาจะชุกชุมมาก เช่น ปลาข้าว ปลาจุก ปลาเทโพ ปลาสร้อย ฯลฯ สามารถจับปลามากินในครัวเรือนและขายได้อีกทางหนึ่ง ความรู้ในการหาปลาของชาวบ้านก็มีวิธีการที่น่าสนใจ เช่น วิธีการทำให้น้ำขุ่น ปลาจะขึ้นมาหายใจ เอาสวิงตักปลาจะชุกชุมมาก หรือการใช้คร่าว ใช้เบ็ด ใช้แหลน หรือ ใช้อีดุ่ม เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

จากการทำเกษตรที่เข้มข้นโดยเฉพาะนาข้าว ชุมชนวังแดงมีพื้นที่ทำนาในเขตชลประทาน 22,734 ไร่ ชุมชนวังแดงได้ทุ่มเทการผลิตข้าวเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุด เพื่อเร่งจำหน่ายให้มีรายได้ ทว่าสภาวะความไม่แน่นอนของตลาดและการไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตทางการเกษตรได้ ชุมชนต้องขึ้นอยู่กับความผันผวนเรื่องราคา ต้นทุนการผลิต ทั้งราคาปุ๋ยเคมี สารเคมี รวมถึงภาวะโรคระบาดของข้าวในช่วงปรับเปลี่ยนฤดูกาลไม่ว่าจะเป็นเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยไฟ ฯลฯ ทำให้ชุมชนไม่สามารถกำหนดทิศทางใดๆได้ และเริ่มมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากชุมชนเกษตรเพื่อการยังชีพ มาสู่ชุมชนเกษตรเพื่อการพาณิชย์

“เมื่อก่อน ขายข้าวเกี่ยวทีเดียวได้ทอง 2 บาท ราคา 80 บาทเพราะสมัยนั้นราคาทองบาทละ 400 (บาท) แต่ดูปัจจุบันสิ ขายข้าว 1 เกวียนราคาดูเหมือนจะมากกว่าเก่าเยอะ ได้เงินมาประมาณ 8,000 บาท แต่ก็ยังไม่พอดำทอง 1 บาทเลย...ราคาข้าวไม่เพิ่มขึ้นเหมือนราคาทอง ถ้าราคาข้าวเพิ่มขึ้นเหมือนราคาทอง ชาวนาคงไม่ยากจน”

จากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในชุมชนพบว่า ปริมาณรายจ่ายจากค่าอาหาร จากการดำรงชีวิต และต้นทุนในการผลิตที่สูง ทำให้ชุมชนเกิดภาวะหนี้สิน ชาวบ้านมีรายได้ไม่พอรายจ่าย ประกอบกับการผันผวนของราคาผลผลิตของข้าวซึ่งชาวบ้านไม่สามารถเป็นผู้กำหนดราคาได้ สิ่งเหล่านี้คือประเด็นสำคัญที่ทำให้ความเป็นอยู่ของชุมชนค่อนข้างลำบาก และมีภาวะเสี่ยงต่อการเป็นหนี้ที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี

หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้ว จึงมีการเริ่มต้นดำเนินกิจกรรมเพื่อลดรายจ่าย และควบคุมความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยให้ชาวบ้านในชุมชนที่สนใจรวมกิจกรรมดังกล่าว ได้ทำการสำรวจครอบครัวตัวเอง รวบรวมข้อมูลของครัวเรือนด้วยตนเอง สร้างขบวนการกลุ่ม กำหนดกิจกรรม มีการศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นๆ และสนับสนุนให้ทดลองทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครอบครัว เพื่อให้มองเห็นช่องทางร่วมกันในการปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่ และแสวงหาทางออกอย่างยั่งยืน

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ชาวบ้านเห็นร่วมกันคือ ต้นทุนในการผลิตที่สูงเป็นสาเหตุของปัญหาในด้านต่างๆ ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนวังแดงจึงร่วมกันวางแผนเพื่อลดต้นทุนในการผลิต โดยจัดแยกกลุ่มกิจกรรมออกเป็น 7 กลุ่มใหญ่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการปฏิบัติของชุมชนโดยใช้ฐานความรู้เดิมของแต่ละคน เช่น ประสบการณ์การทำนา ทำสวน เลี้ยงปลา ทั้งนี้เกษตรกรเป็นคนตัดสินใจที่จะเข้าร่วมและแตกประเด็นกิจกรรมกันเองและทำดีที่สุด จึงได้แบ่งกลุ่มกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิต ออกเป็น 7 กลุ่มดังนี้

1. การทำนาปลอดสารเคมี
2. การปลูกผักปลอดสารพิษ
3. การทำเกษตรผสมผสาน
4. การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ
5. การทำอิฐบล็อกซีเมนต์
6. การเลี้ยงสัตว์
7. การเลี้ยงปลาในกระชัง

กิจกรรมและผลที่เกิดขึ้น

จากการดำเนินการตามแผนแม่บทชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ปรากฏผลดังนี้

- เกิด **เครือข่ายเกษตรยั่งยืน** ทำกิจกรรมลดต้นทุนการผลิตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และหาช่องทางเพิ่มรายได้จากผลผลิต
- การขยายเครือข่ายเกิดวิสาหกิจชุมชน ทำอย่างครบวงจร
- เกิดการเพิ่มผู้นำใหม่ กลุ่ม องค์กร เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา
- หน่วยงานท้องถิ่น ราชการ ผู้ว่า CEOs ให้การสนับสนุนงานพัฒนาโดยชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะในกรณีของการส่งเสริมกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็ง กระบวนการเรียนรู้ สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาชุมชน สังคม และการส่งเสริมอาชีพหลักและอาชีพเสริม

รูปธรรมที่เกิดจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง

โรงสีชุมชน

ในตำบลวังแดง มีการจัดทำโรงสีชุมชน 4 แห่ง คือ โรงสีชุมชนผู้สูงอายุ หมู่ที่ 6 โรงสีชุมชนเยาวชน หมู่ที่ 3 โรงสีชุมชนหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 5 ซึ่งเป็นระบบวิสาหกิจชุมชนที่ครบวงจร มีเครื่องมืออุปกรณ์สถานที่พร้อมในการผลิตไม่ว่าจะเป็น ยุ้งฉาง ธนาคารข้าวลานตากข้าว โรงอบข้าวหนึ่ง รถเกลี่ย/ตักข้าว และรถบรรทุกสิบล้อ โรงสีขนาดย่อมไว้เพื่อการเรียนรู้ของเยาวชนมีขนาดผลิตได้ 3 เกวียนต่อวัน และโรงสีผลิต 24 - 60 เกวียนต่อวัน เป็นกิจกรรมที่ช่วยลดต้นทุนการผลิตข้าวได้มาก และเป็นอาชีพเสริมรายได้ทางหนึ่ง

เกษตรผสมผสาน

เกษตรผสมผสาน เป็นการเกษตรที่เน้นทำกิจกรรมหลายอย่างในแปลงผลิต เช่น การปลูกพืชต่าง ๆ การเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้เน้นเป็นการปรับปรุงแปลงเกษตรเพื่อให้มีรายได้ตลอดปี และลดภาวะเสี่ยงต่อราคาผลผลิต วิธีการเกษตรผสมผสาน ใช้วิธีการทางชีวภาพในการบำรุงรักษาแปลงพืชผล เน้นการใช้ปุ๋ยน้ำหมัก ปุ๋ยชีวภาพ จากการหมักหอยเชอรี่ ผักผลไม้ กากน้ำตาล 3 เดือน จากนั้นนำไปผสมกับน้ำฉีดพ่นทางใบและรดโคนต้นให้เป็นปุ๋ยในดิน รวมถึงน้ำหมักดังกล่าวยังเป็นฮอร์โมนที่ช่วยเร่งผลผลิตที่ดี

นอกจากนั้น ยังเน้นการปลูกพืชคลุมดิน ซึ่งมีหญ้าแฝก ปอเทือง เพื่อเป็นการเพิ่มไนโตรเจนภายในดิน และลดการพังทลายของหน้าดิน โดยในแปลงหญ้าแฝกนั้น ได้ขยายพันธุ์เพื่อใช้ในชุมชนและให้กับผู้สนใจ หัวใจของเกษตรผสมผสาน คือการปลูกพืชที่หลากหลาย ใช้ปุ๋ยทางชีวภาพ มีกิจกรรมต่าง ๆ ในแปลงเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงปลา และสัตว์อื่น ๆ มีผักต่าง ๆ ไว้กินได้ตลอดทั้งปี ลดต้นทุนรายจ่ายค่าอาหาร และเป็นรายได้ที่สามารถเก็บผักเก็บปลาขายในตลาดทำให้มีรายได้หมุนเวียนตลอดทั้งปี

**กิจกรรมแก้ไขปัญหาคาความยากจนจากข้อมูลแผนชุมชน
ที่ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค**

*****

ชื่อโครงการ	เลี้ยงปลา / เลี้ยงปลาในกระชัง
งบประมาณ	100,000 บาท
สถานที่ตั้งโครงการ	44/1 ม.10 ต.วังแดง อ.ตรอน จ.อุตรดิตถ์ 53140
ผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรง	ผู้จดทะเบียน สย. 1,6จำนวน17 คน นอกทะเบียน สย.จำนวน 68คน
ผู้ได้รับผลประโยชน์ทางอ้อม ภาคีอื่น ๆ (สมทบ)	จำนวน 120 คน 1.องค์การชุมชน 15000 บาท 2.องค์การชุมชน (เครือข่ายเกษตรยั่งยืน) 48,000 บาท 3. อบต. (ผักปลอดสารพิษ) 4,000 บาท 4.องค์การชุมชน (เกษตรอินทรีย์) 27,000 บาท
ผลที่เกิดขึ้นระยะสั้น	กลุ่มเป้าหมายมีรายได้จากการประกอบอาชีพ 17 ครั้วเรือน (จำนวน 68 คน) เฉลี่ยเดือนละ 2,000 – 3,000 บาท
ผลที่เกิดขึ้นระยะกลาง	เกิดการขยายผลไปยังสมาชิกกลุ่ม 7หมู่บ้านๆละอย่างน้อย 5 ครั้วเรือนรวม 35 ครั้วเรือนจำนวน 170 คน
ผลที่ยั่งยืน	- เกิดการพัฒนาและยกระดับกระบวนการเรียนรู้จัดทำแผน ชุมชนพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ประสาน

นายพงษ์ศักดิ์ ทองอยู่

44/1 หมู่ที่ 10 ตำบลวังแดง อำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์ โทรศัพท์ 081- 040-4939